

МАЛОЗЬОМОВА О. І.

РОЛЬ АНТОНА РУБІНШТЕЙНА В РЕОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В КИЄВІ

Антон Григорович Рубінштейн – «першокласний, всебічно обдарований музикант, полум'яний ревнитель свого мистецтва й палкий пропагандист»¹ – посідає, особливо з 80–90-х років ХХ століття, помітне місце у наукових зацікавленнях музикознавців. Плідний внесок в об'єктивне, позбавлене упереджень минулих часів усвідомлення творчої постаті композитора здійснили, поряд із російськими (Л. Корабельниковою², Л. Гаккелем³), українські музикознавці – О. Зінькевич⁴, Г. Побережна⁵.

Величезний масштаб просвітницької діяльності А. Рубінштейна – розбудовника концертного життя й музичної освіти Росії – окреслений у різних виданнях, передусім, майже у вичерпному на час його виходу друком (1957 р. – перший том; 1962 р. – другий том), дослідженні Л. А. Баренбойма⁶, у якому універсальність майстра розкрито всебічно. А. Рубінштейн, як ключова фігура в організації й діяльності Санкт-Петербурзької консерваторії, усебічно охарактеризований у статтях Л. Корабельникової⁷ і Е. Барутчевої⁸.

Антон Григоровича турбували питання піднесення музичної культури, розвитку музичного професіоналізму на всьому просторі Російської імперії, зокрема і в її південних центрах – Києві, Харкові, Одесі, Тифлісі⁹.

Широке відзначення у листопаді 2013 року 100-річчя Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського (до 1995 р. – Київської консерваторії) викликало потребу в новому, позбавленому ідеологічних кліше усвідомленні історії її народження, якісних ознак етапів розвитку, результатів діяльності¹⁰. У контексті цих питань, зокрема перетворення Київського музичного училища на консерваторію, і постала мета статті – з'ясувати роль А. Г. Рубінштейна в реорганізації музичної освіти в Києві.

¹ Асаф'єв Б. В. Их было трое... // Асаф'єв Б. В. Избранные труды : в 5 т. – Т. 3 / Б. В. Асаф'єв. – М. : Изд. АН СССР, 1954. – С. 250.

² Корабельникова Л. З. А. Г. Рубинштейн / Л. З. Корабельникова // История русской музыки : в 10 т. – Т. 7. – М. : Музыка, 1994. – С. 77–126.

³ Гаккель Л. Масштаб Рубинштейна / Л. Гаккель // Антон Григорьевич Рубинштейн : сб. ст. – СПб. : Канон, 1997. – С. 9–26.

⁴ Зінькевич Е. А. Рубинштейн. Первые оперы А. Рубинштейна в контексте смены эпох (1850-е) / Елена Зінькевич // Очерки по истории русской музыки. Тематический сборник научных трудов. – К., 1995. – С. 49–71; Зінькевич Е. «Ферморс» Рубинштейна в оперном контексте 1860-х годов / Елена Зінькевич // Антон Григорьевич Рубинштейн : сб. ст. – СПб. : Канон, 1997. – С. 102–121.

⁵ Побережная Г. О «Демоне» и демонизме в творческой судьбе А. Г. Рубинштейна / Галина Побережная // Там само. – С. 16–27.

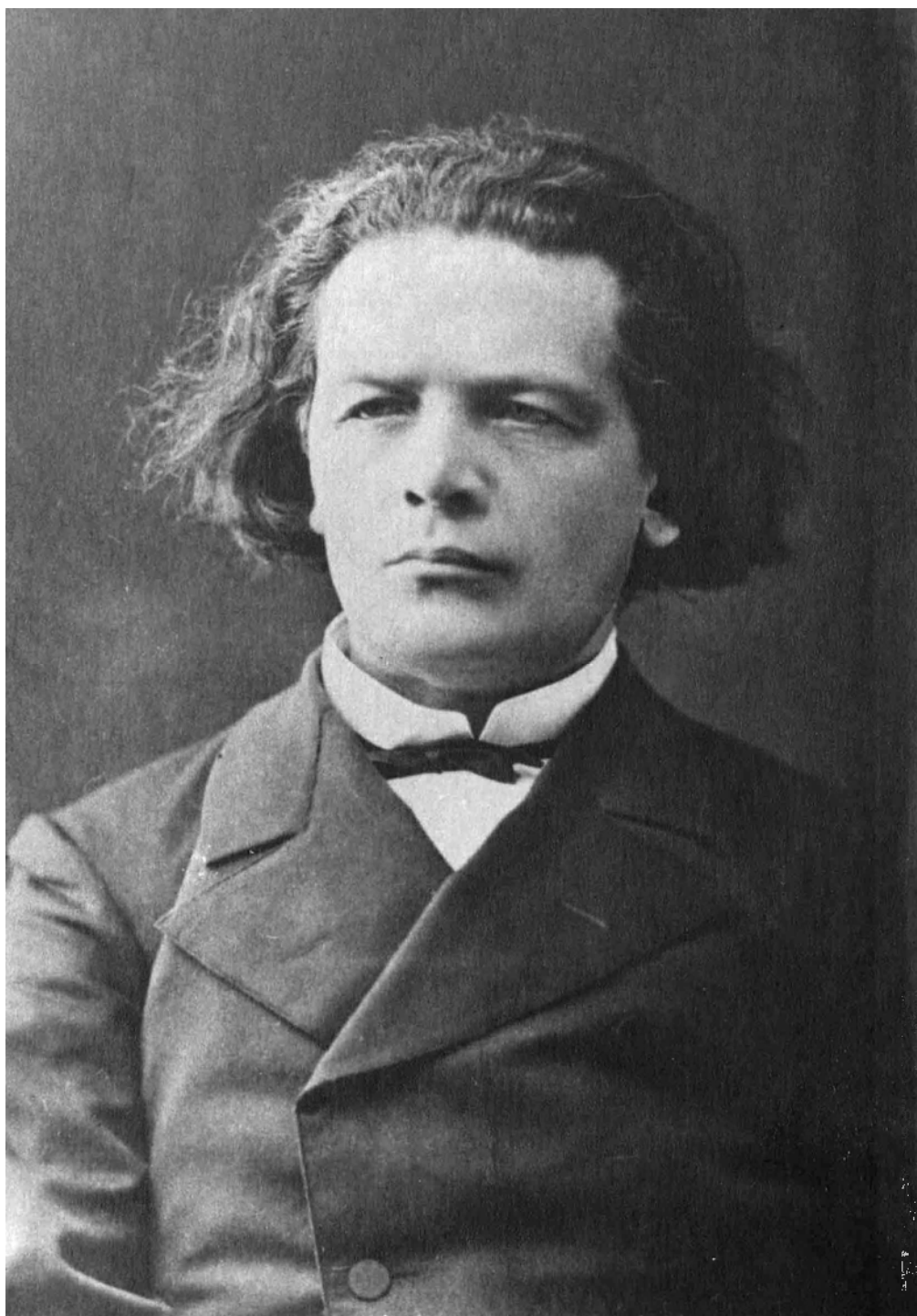
⁶ Баренбойм Л. Антон Григорьевич Рубинштейн. Жизнь, артистический путь, творчество, музыкально-общественная деятельность : в 2 т. – Т. 1. – Л. : Госиздат, 1957. – 455 с.; Т. 2. – Л. : Госиздат, 1962. – 492 с.

⁷ Корабельникова Л. З. Музыкальное образование / Л. З. Корабельникова // История русской музыки : в 10 т. – Т. 6. – М. : Музыка, 1989. – С. 167–187.

⁸ Барутчева Э. Антон Рубинштейн и Петербургская консерватория. Три встречи / Э. Барутчева // Антон Григорьевич Рубинштейн : сб. ст. – СПб. : Канон, 1997. – С. 27–36.

⁹ Баренбойм Л. Антон Григорьевич Рубинштейн. Жизнь, артистический путь, творчество, музыкально-общественная деятельность : в 2 т. – Т. 2. – Л. : Госиздат, 1962. – С. 351.

¹⁰ Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд., керівник проекту В. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – 512 с.

Антон Григорович Рубінштейн.

Наприкінці 80-х років XIX століття Антон Григорович Рубінштейн був у zenіті світової слави геніального піаніста, яскраво обдарованого композитора, автора численних творів найрізноманітніших жанрів, видатного музично-громадського діяча, реформатора, справжнього творця якісно нових принципів організації та змісту вітчизняної музичної освіти, концертної справи, музичної культури загалом.

У 1887 році він удруге став директором і професором Санкт-Петербурзької консерваторії¹. Як її засновник, він високо оцінює результати роботи закладу: «<...> Когда я вспоминаю музыкальную Россию 25 лет тому назад и сравниваю её с нынешнею, то я не могу не воскликнуть: неужели таких огромных результатов консерватории могли дать в 25 летний срок своего существования!»². Але він бачить і багато недоліків, хиб в організації навчання, у ставленні держави до консерваторії.

Величезний досвід музиканта, широта осягнення й розуміння назрілих проблем музичного життя Росії, пристрасна, дійова зацікавленість у їх вирішенні спонукали його сформулювати програму дій у доповідних записках до дирекції Санкт-Петербурзького відділення ІРМТ (1887), покровительки ІРМТ великої княгині Олександри Йосипівни (1887), до Олександра III (1889) та в автобіографічних розповідях (1889)³. Це були багатоаспектні реформаторські проекти, які містили найактуальніші завдання ефективного сприяння розвитку вітчизняної музики в усій множині її невідкладних потреб. Зокрема, А. Рубінштейн розробив план демократизації музичного життя, заохочення до пізнання музичного мистецтва найширшими верствами суспільства (влаштування загальнодоступних концертів і оперних вистав), надання у програмах переваги вітчизняним композиторам і виконавцям. Антон Григорович багато й успішно клопотав про надання Санкт-Петербурзькій консерваторії гідного приміщення, яке б відповідало масштабам її діяльності, вирішував безліч питань удосконалення музичної справи в Росії. Але особливого значення набула його записка до Олександра III⁴ – проект реорганізації музичної освіти, у якому з випередженням часу ініціювалися новітні стратегічні концепції. Його ідеї наприкінці 10-х, у 20-і роки ХХ століття, у період бурхливих дискусій навколо проблем музичної освіти, виявилися надивовижу сучасними і співзвучними пошуку її оптимальної моделі та місця в системі державних навчальних закладів.

Як відомо, у російських консерваторіях ХІХ – початку ХХ століття музичну освіту здобували як дорослі, так і діти. Поєднання в одному закладі різних типів навчання, від початкового до вищого, було, як зазначає Л. Корабельникова⁵, однією з головних внутрішніх суперечностей його роботи. Отже, перша позиція проекту А. Рубінштейна полягала в тому, що консерваторія мала стати закладом вищої професійної освіти: «Она должна быть музыкальным университетом, – писав Антон Григорович, – а теперь она нечто вроде лицея с подготовительными классами и высшими классами. Это не совсем правильно»⁶. «Консерватория должна была вырасти в вышину, идти вверх, к облакам, а она раздалась вширь, стала фабрикой музыкальной»⁷.

¹ Перший раз директором і професором Санкт-Петербурзької консерваторії А. Рубінштейн був у 1862–1867 рр.

² Рубинштейн А. Г. Ещё о консерваториях // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 110.

³ Рубинштейн А. Г. Докладная записка великой княгине Александре Иосифовне // Там само, с. 62–63; Докладная записка в Дирекцию С.-Петербургского отделения Русского музыкального общества // Там само, с. 64–65; Автобиографические рассказы // Там само, с. 65–104; Докладная записка Александру III // Там само, с. 104–107.

⁴ Рубинштейн А. Г. Докладная записка Александру III // Там само, с. 104–107; Баренбойм Л. Антон Григорьевич Рубинштейн. Жизнь, артистический путь, творчество, музыкально-общественная деятельность : в 2 т. – Т. 2. – Л. : Госиздат, 1962. – С. 458, 459, 460.

⁵ Корабельникова Л. З. Музыкальное образование / Л. З. Корабельникова // История русской музыки : в 10 т. – Т. 6. – М. : Музыка, 1989. – С. 173.

⁶ Рубинштейн А. Г. Автобиографические рассказы // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 100.

⁷ Там само.

Вступу до консерваторії, на думку А. Рубінштейна, мала передувати ґрунтовна підготовка у музичних школах («*правительство могло бы обязать все частные музыкальные школы, чтобы они были ничем иным как приготовительными учреждениями под контролем консерваторий*»¹) і загальноосвітніх навчальних закладах («*<...> научные предметы должны стоять особняком. Если бы дело было правильно организовано, в консерваторию не должен был входить никто, кто научно не подготовлен*»²). І як висновок: «*В консерваторию будут поступать лишь взрослые люди, подготовленные по установленной программе для поступления на высшие курсы, и от консерваторий отпадут учреждения приготовительных курсов, то есть курсов для малолетних*»³.

Тим самим видатний музикант, організатор Санкт-Петербурзької консерваторії (1862) і двічі її ректор і професор (1862–1867 та 1887–1891) розмежовував різні педагогічні завдання, методики професійного виховання на різних рівнях навчального процесу – підготовчому та вищому. Ідеї А. Рубінштейна стали провісниками народженої у гострій полеміці кінця 10-х – 20-і роки ХХ століття програми навчання у консерваторії за трьома рівнями, яка невдовзі реалізувалася в організації окремих музичних інституцій, але органічно пов'язаних між собою: музичної школи-десятирічки для обдарованих дітей, музичного училища і консерваторії.

Серед найважливіших положень доповідної записки А. Рубінштейна – потреба одержавлення консерваторій і переведення їх на державний бюджет: «*<...> Консерватория непременно должна быть учреждением правительственным, так же как университет, Академия наук, Академия художеств и пр.*»⁴.

Вимога підвищити соціальний статус закладів – це й визнання їх видатної ролі у розвитку музичного професіоналізму в країні, і турбота про їх матеріальне становище, яке не мало вагомих перспектив на покращення: «*Помещения сих последних (консерваторий – О. М.) большею частью недостаточны и не отвечают потребностям. Недостаточность денежных средств не позволяет частному учреждению поставлять музыкальные предметы во всё их объёме и часто обязывает его суживать педагогическую программу ввиду скудости средств*», – писав музикант⁵.

Нарешті, кульмінацією проекту стала грандіозна програма рішучого піднесення музичної культури у масштабах усієї країни, відкриття консерваторій у всіх її регіонах, «*<...> чтобы, скажем, русский край имел бы свою консерваторию, – писав Антон Григорович, – кавказский – свою, балтийский – свою, польский – свою, малороссийский – свою*»⁶.

Розуміючи, що в умовах того часу здійснити цей план у всій повноті було неможливо, А. Рубінштейн наголошував на необхідності заснування передусім двох державних консерваторій – північної, у Петербурзі, центрі оркестрової, фортепіанної та композиторської освіти, і південної, у Києві, який завдяки кліматичним умовам

¹ Рубинштейн А. Г. Докладная записка Александру III // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие: в 3 т. – Т. I: Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М.: Музыка, 1983. – С. 105.

² Рубинштейн А. Г. Автобиографические рассказы // Там само, с. 100.

³ Рубинштейн А. Г. Докладная записка Александру III // Там само, с. 105.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Рубинштейн А. Г. Автобиографические рассказы // Там само, с. 103.

мав стати центром вокальної освіти. *«По обширности Российской империи одной консерватории недостаточно, необходимы по крайней мере две, одна на севере и другая на юге <...> примерно: северная – в Петербурге и южная – в Киеве. Ныне существующая консерватория в Москве (также северная) могла бы остаться по-прежнему в ведении императорского Русского музыкального общества»*¹.

З діяльністю Київського відділення ІРМТ і музичного училища міста видатний музикант був добре обізнаний. У Києві він неодноразово гастролював. У концертах відділення ІРМТ виконувалися його симфонії (друга – «Океан», четверта – Драматична), музично-характеристичні картини («Іван Грозний», «Дон Кіхот»), четвертий фортепіанний концерт, уривки з опер, ораторіальних творів, балетів, камерно-інструментальні ансамблі, багато фортепіанних п'єс і романсів. 18 листопада 1889 року Київське відділення ІРМТ влаштувало урочистий концерт з нагоди 50-річчя творчої діяльності композитора², а 1894 року на вшанування його пам'яті (А. Рубінштейн помер 20 листопада 1894 року) відбулося два концерти – 3 та 5 грудня³.

Видатний педагог, він багато уваги надавав діяльності Київського музичного училища, очолюваного вихованцем Петербурзької консерваторії, видатним піаністом, композитором, музично-громадським діячем Володимиром В'ячеславовичем Пухальським, який майже все своє творче життя присвятив розвитку музичної культури України.

У статті «Ещё о консерваториях» (1889), яка стала відповіддю на нищівну, безпідставну критику музичних навчальних закладів у газеті «Новое время», А. Рубінштейн головним аргументом на визнання видатної ролі консерваторій у піднесенні музичного життя країни вважав результативність їх роботи, наявність серед випускників (А. Рубінштейн наводив 34 прізвища) непересічних музикантів: композиторів, виконавців усіх спеціальностей, теоретиків, музичних діячів. У цьому списку названо й Володимира В'ячеславовича Пухальського⁴.

У квітні 1980 року⁵ під час гастролей у Києві Антон Григорович завітав до музичного училища, прослухав його учнів і високо оцінив рівень їх професійної підготовки. Окрім того, А. Рубінштейн надав училищу істотну матеріальну допомогу. Вважаючи, що рояль, на якому грали учні, був у незадовільному стані, він перерахував половину збору від свого останнього концерту (1025 карбованців) для придбання двох інструментів фабрики Беккера⁶.

¹ Рубинштейн А. Г. Докладная записка Александру III // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 105.

² Миклашевский Иос. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913) / Иосиф Миклашевский. – К. : Лито-типография «С. В. Кульженко», 1913. – 141 с.

³ Там само, с. 149, 150.

⁴ Рубинштейн А. Г. Ещё о консерваториях // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 108.

⁵ Глебов Игорь. Антон Григорьевич Рубинштейн в его музыкальной деятельности и отзывах современников (1829–1929) / Игорь Глебов. – М. : Госиздат, 1929. – С. 134.

⁶ Про пожертвування А. Г. Рубінштейном на користь музичного училища 1025 карбованців на придбання рояля. – ЦДАМЛМ України. Ф. 646. – Оп. 1. – Од. зб. 74-а. – Арк. 1–2. Див. також: Миклашевский Иос. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913) / Иосиф Миклашевский. – К. : Лито-типография «С. В. Кульженко», 1913. – С. 54–55.

У цей час (1879–1880 навчальний рік) в училищі було 172 учні¹. Їх середній рівень, як підкреслює М. Богданов, – був досить високим, і навіть таким, що «С.-Петербурзька консерваторія удостоювала осіб, які закінчили курс Київського музичного училища, атестатами і дипломами без попереднього проходження ними подальшого курсу в консерваторії (п. Тутковський – диплом у 1881 р., п-ні Штосс – атестат у 1885 р., обоє з гри на фортепіано, клас п. Пухальського, а Паризька консерваторія – першої премії після річного вдосконалення при консерваторії (п. Сікард – у 1886 р. з гри на скрипці, клас п. Шевчика)»².

У лютому 1891 року Антон Григорович знову завітав до Київського музичного училища. Він докладно вивчив стан справ у навчальному закладі, прослухав учнів на двох концертах і дав високу оцінку художній і професійній досконалості виступів. Тоді ж він запропонував реорганізувати Київське музичне училище в консерваторію³. Юрій Зільберман у своїй монографії «Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки» наводить інформацію про засідання дирекції Київського відділення ІРМТ 27 березня 1891 року, під час якого розглядалася рекомендація видатного музиканта⁴. Є у виданні і фотоілюстрація фрагменту протоколу засідання⁵.

Відвідання училища, безперечно, переконало Антона Григоровича в об'єктивності, правомірності і доцільності поданої ним записки Государю у 1889 році. Водночас, і Музичне училище блискуче довело здатність докласти багато зусиль для піднесення рівня навчання. Зокрема, швидко, без зволікань було підтримано думку А. Рубінштейна про особливе значення для південних консерваторій класів співу, а також ужито заходів для зміцнення вокального відділення. У листі до Антона Рубінштейна Олександр Виноградський писав: «Вельмишановний Антоне Григоровичу! Під час особистої зустрічі в Петербурзі в листопаді минулого року [1889 – О. М.] Ви зволили вказати мені на необхідність постановки викладання співу в Києві на можливо більшу висоту, оскільки південь Росії, на Вашу думку, створює сприятливі умови для розвитку вокального мистецтва. Для досягнення наміченої Вами мети дирекція Київського відділення [ІРМТ – Т. М.] вирішила піти на значні матеріальні жертви і запросила відомого професора співу Камілло Еверарді. Вважаю своїм обов'язком повідомити про це і сподіваюсь, що Ви схвалите наш вибір!»⁶.

Славетний співак, володар чудового голосу (бас-баритон), блискучої вокальної техніки, яскравої акторської майстерності, Камілло Еверарді був також видатним педагогом, професором Петербурзької (1870–1888) та Московської (1898–1899) консерваторій. Діяльність К. Еверарді в Київському музичному училищі протягом 1890–1897 років відіграла величезну роль у формуванні київської школи вокалу.

За кілька місяців до того, як А. Рубінштейн востаннє відвідав Київське музичне училище, тут 16 грудня 1890 року урочисто приймали найкращого учня Антона

¹ Богданов Н. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества и учреждения при нем музыкального училища со времени их основания (1863–1888 г.) / Н. Богданов. – К., 1888. – С. 31.

² Там само, с. 39.

³ Миклашевский Иос. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913) / Иосиф Миклашевский. – К. : Лито-типография «С. В. Кульженко», 1913. – С. 66.

⁴ Зільберман Ю. Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки / Юрій Зільберман. – К. : Типографія «Клякса», 2012. – С. 135.

⁵ Там само. Фотоілюстрація № 97.

⁶ Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії / Т. Михайлова. – К. : Муз. Україна, 1970. – С. 23.

Григоровича – великого російського композитора Петра Ілліча Чайковського¹. Відомий критик В. Чечотт у газеті «Киевлянин» писав про цю подію: «<...> Чайковський висловив повне схвалення й задоволення з приводу всього почутого ним у стінах місцевого музичного училища. Відповідаючи на промови, з якими до нього звернувся п. п. Виноградський і Пухальський, славетний композитор привітав учнівську молодь з досягнутими нею успіхами і висловив свою впевненість у тому, що справа музичної освіти перебуває в надійних руках і в найсприятливішому становищі»². Висока оцінка композитором професійної підготовки учнів Київського музичного училища відіграла важливу роль у вирішенні питання про реорганізацію училища у вищий навчальний заклад.

Отже, майже одночасно (1891 та 1890) два славетних російських музиканти Антон Григорович Рубінштейн і Петро Ілліч Чайковський визнали високий рівень професіоналізму музичної освіти у Київському музичному училищі. Першим із видатних музикантів³, хто запропонував навіть на державному рівні відкрити консерваторію в Києві, був Антон Рубінштейн (1889 рік, доповідна записка до Олександра III; 1891 рік – відвідання Київського музичного училища).

Згодом, коли композиторів не стало (А. Рубінштейн пішов з життя 1894 р., П. Чайковський – 1893), на їх думку будуть посилатися О. Виноградський і В. Пухальський⁴ у своїх клопотаннях до головної дирекції ІРМТ про реорганізацію Київського музичного училища в консерваторію.

Колектив училища торував ще досить довгий шлях до своєї мети: перегляд навчальних програм, відкриття нових спеціальностей, зміцнення викладацького складу тощо. Довелося долати багато інших труднощів – болючі фінансові питання, складні відносини з головною дирекцією ІРМТ, яка не поспішала давати згоду на відкриття вищого навчального закладу в Україні, висувала перед Києвом нові й нові вимоги. Реорганізацію училища підтримало нове покоління музикантів: Олександр Костянтинович Глазунов і Сергій Васильович Рахманінов. Його цілком позитивна інспекція училища 1910 року стала дуже важливою у цій справі. «<...> Постановка дела в Киевском училище, которое я посетил, произвела на меня самое отрадное впечатление <...> так как моя поездка в Киев была связана отчасти с ходатайством Киевского училища о переименовании училища в консерваторию, то я тут же прибавлю, что нахожу это ходатайство вполне заслуженным и охотно к нему присоединяюсь», – писав у листі до голови ІРМТ принцеси Олени Саксен-Альтенбурзької Сергій Рахманінов⁵.

¹ Малозьомова О. Шлях до відкриття / Олександра Малозьомова, Тетяна Гусарчук, Маріанна Копиця, // Національній музичній Академії імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд. В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 16–19.

² Чечотт В. Киевское отделение Императорского русского музыкального общества / В. Чечотт // Киевлянин, 1890. – № 275. – 18 декабря.

³ У 1876 році директор Київського музичного училища Людвіг Альбрехт намагався прирівняти статус закладу до консерваторії з метою підвищення його рейтингу під час вступних іспитів. Див.: Зільберман Ю. Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки / Юрій Зільберман. – К. : Типографія «Клякса», 2012. – С. 56, 57.

⁴ Київське відділення ІРМТ. Клопотання дирекції відділення до Головної дирекції Музичного товариства про перетворення Київського музичного училища на консерваторію та проект кошторису на утримання майбутньої консерваторії. 1909 р. – ЦДАМЛМ України. – Ф. 646. – Оп. 1. – Од. зб. 167. – Арк. 15–20.

⁵ Письмо С. Рахманинова главной дирекции ИРМО от 19 апреля 1910 г. – ГИА Ленинградской обл. – Ф. 408. – Оп. 1. – Ед. хр. 617. – Л. 12 об.

Зрештою, 16 травня 1912 року головна дирекція ІРМТ дала дозвіл на відкриття Київської консерваторії¹. Урочиста акція відбулася 3 листопада 1913 року². Статус державної Київській консерваторії було надано 1919 року³.

В історичній пам'яті Національної музичної академії України (Київської консерваторії) імені П. І. Чайковського на довгі роки закарбована постать Антона Григоровича Рубінштейна з його програмою розвитку вищої музичної освіти і відкриття у Києві консерваторії, з його вмінням передбачати майбутнє, визначати стратегію розвитку музичної освіти, оптимальність якої підтверджено сьогоднішнім.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асафьев Б. В. Их было трое... // Б. В. Асафьев. Избранные труды : в 5 т. – Т. 3 / Б. В. Асафьев. – М. : Изд. АН СССР, 1954. – С. 245–252.
2. Баренбойм Л. Антон Григорьевич Рубинштейн. Жизнь, артистический путь, творчество, музыкально-общественная деятельность : в 2 т. – Т. 1. – Л. : Госиздат, 1957. – 455 с.; Т. 2. – Л. : Госиздат, 1962. – 492 с.
3. Барутчева Э. Антон Рубинштейн и Петербургская консерватория. Три встречи / Э. Барутчева // Антон Григорьевич Рубинштейн : сб. ст. – СПб. : Канон, 1997. – С. 27–36.
4. Богданов Н. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества и учреждения при нем музыкального училища со времени их основания (1863–1888 г.) : в 2 ч. / Н. Богданов. – К., 1888. – Ч. 1. – 172 с.; Ч. 2. – 88 с.
5. Гаккель Л. Масштаб Рубинштейна / Л. Гаккель // Антон Григорьевич Рубинштейн : сб. ст. – СПб. : Канон, 1997. – С. 9–26.
6. Глебов Игорь. Антон Григорьевич Рубинштейн в его музыкальной деятельности и отзывах современников (1829–1929) / Игорь Глебов. – М. : Госиздат, 1929. – 181 с.
7. Зильберман Ю. Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки / Юрий Зильберман. – К. : Типографія «Клякса», 2012. – 479 с.
8. Зинькевич Е. А. Рубинштейн. Первые оперы А. Рубинштейна в контексте смены эпох (1850-е) / Елена Зинькевич // Очерки по истории русской музыки. Тематический сборник научных трудов. – К., 1995. – С. 49–71.
9. Зинькевич Е. «Фераморс» Рубинштейна в оперном контексте 1860-х годов / Елена Зинькевич // Антон Григорьевич Рубинштейн : сб. ст. – СПб. : Канон, 1997. – С. 102–121.
10. Копиця М. Пошуки. Реформи. Реорганізації (1920–1934 рр.) / М. Копиця, О. Малозьомова, Т. Гусарчук // Національній музичній Академії імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд. В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 84–105.
11. Корабельникова Л. З. А. Г. Рубинштейн / Л. З. Корабельникова // История русской музыки : в 10 т. – Т. 7. – М. : Музыка, 1994. – С. 77–126.
12. Корабельникова Л. З. Музыкальное образование / Л. З. Корабельникова // История русской музыки : в 10 т. – Т. 6. – М. : Музыка, 1989. – С. 167–187.
13. Миклашевский Иос. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913) / Иосиф Миклашевский. – К. : Лито-типография «С. В. Кульженко», 1913. – 240 с.
14. Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії / Т. Михайлова. – К. : Муз. Україна, 1970. – 128 с.

¹ Журнал Главной дирекции ИРМО № 201 от 16 мая 1912 г. – ГИА Ленинградской обл. – Ф. 408. – Оп. 1. – Ед. хр. 630. – Л. 64 об.

² Малозьомова О. Шлях до відкриття / Олександра Малозьомова, Тетяна Гусарчук, Маріанна Копиця, // Національній музичній Академії імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд. В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 34–41.

³ Копиця М. Пошуки. Реформи. Реорганізації (1920–1934 рр.) / Маріанна Копиця, Олександра Малозьомова, Тетяна Гусарчук // Національній музичній Академії імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд. В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 89.

15. Малозьомова О. Шлях до відкриття / Олександра Малозьомова, Тетяна Гусарчук, Маріанна Копиця, // Національній музичній Академії імені П. І. Чайковського 100 років / автор-упоряд. В. І. Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – С. 12–41.
16. Побережная Г. О «Демоне» и демонизме в творческой судьбе А. Г. Рубинштейна // Галина Побережная // Антон Григорьевич Рубинштейн : сб. ст. – СПб. : Канон. – 1997. – С. 16–27.
17. Рожок В. Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років / Володимир Рожок. – К. : Муз. Україна, 2013. – 512 с.
18. Рубинштейн А. Г. Автобиографические рассказы // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 65–104.
19. Рубинштейн А. Г. Докладная записка Александру III // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 104–107.
20. Рубинштейн А. Г. Докладная записка в Дирекцию С.-Петербургского отделения Русского музыкального общества // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 64–65.
21. Рубинштейн А. Г. Докладная записка великой княгине Александре Иосифовне // Рубинштейн А. Г. Литературное наследие : в 3 т. – Т. I : Статьи, книги, докладные записки, речи / А. Г. Рубинштейн. – М. : Музыка, 1983. – С. 62–63.
22. Чечотт В. Киевское отделение Императорского русского музыкального общества // В. Чечотт // Киевлянин, 1890. – № 275. – 18 декабря.

Малозьомова О. І. Роль Антона Рубінштейна в реорганізації музичної освіти в Києві. Розглянуто реформаторські проекти А. Г. Рубінштейна кінця 80-х років XIX ст., у яких визначено стратегію розвитку музичної освіти у масштабах Російської імперії, запропоновано відкрити державні консерваторії у різних її регіонах, передусім у Петербурзі і Києві. З'ясовано особисту участь А. Рубінштейна в реорганізації Київського музичного училища в консерваторію.

Ключові слова: музична освіта, реформа, реорганізація, консерваторія.

Малоземова А. И. Роль Антона Рубинштейна в реорганизации музыкального образования в Киеве. Рассмотрены реформаторские проекты А. Г. Рубинштейна конца 80-х годов XIX века, в которых определена стратегия развития музыкального образования в масштабах Российской империи, предложено открыть государственные консерватории в различных её регионах, в первую очередь, в Петербурге и Киеве. Выяснено личное участие А. Рубинштейна в реорганизации Киевского музыкального училища в консерваторию.

Ключевые слова: музыкальное образование, реформа, реорганизация, консерватория.

Maloziomova O. I. The role of Anton Rubinstein in Reorganizing the Music Education in Kyiv. This article dwells upon the reform projects of A. Rubinstein in the late 80^s of the 19th century, which determined the development strategy of music education on the scale of the Russian Empire, and also helped to open public conservatories in various areas, especially in St. Petersburg and Kyiv. The direct involvement of A. Rubinstein in transforming the Kyiv Music College into a Conservatory is demonstrated.

Keywords: music education, reform, reorganization, conservatory.